

mae, qui nodum solvit, inquit: « Causa prima dicitur principalis simpliciter loquendo, propter hoc quod magis influit in effectum; sed causa secunda secundum quid principalis est, in quantum effectus ei magis conformatur » (1).

Oppon. 8.º Si voluntas quando incipit eligere, movetur a Deo, nempe ab exteriori principio, motus eius non est in sua potestate, ideoque non est libera. Atqui motus voluntatis est in sua potestate. Ergo voluntas non movetur a Deo.

Resp. Dist. mai. Si voluntas movetur a Deo, ita ut Deus non communicet voluntati ut moveat seipsam, motus eius non est liber, **Conc.** Si Deus ita movet voluntatem, ut voluntas etiam moveat seipsam, motus eius non est liber, **Neg. Conc. min et Neg. cons.**

Explico. Tripliciter potest aliquid moveri, nimirum vel quatenus movetur a seipso independenter ab aliquo extrinseco principio, et tunc dicitur moveri metaphorice et per quamdam similitudinem; et hoc est proprium primi activi, quod est Deus qui immobiliter omnino operatur, et libere vult res a se diversas; vel quatenus ita movetur ab altero, ut nullo modo moveat seipsum, et in hoc casu non est agens liberum; vel demum quatenus ita movetur a primo movente, ut etiam moveat seipsum, et in hoc casu magis participat de perfectione primi activi, et potest libere agere, licet dependenter a principio extrinseco, nempe a causa prima. Solutio difficultatis sic proponitur a S. Thoma: « Voluntas quando de novo incipit eligere, transmutatur a sua priori dispositione quantum ad hoc quod prius erat eligens in potentia, et postea fit eligens actu; et haec quidem transmutatio est ab aliquo movente, in quantum ipsa voluntas movet seipsam ad agendum, et in quantum etiam movetur ab aliquo exteriori agente, scilicet Deo. Non tamen ex necessitate movetur, ut dictum est in corpore articuli » (2).

Oppon. 9.º Si voluntas movetur a Deo, motus eius erit uniformior, quam motus causarum naturalium, quia quo mobile est propinquius primo motori, eo uniformius movetur. Atqui in hoc casu voluntas non est libera. Ergo non movetur a Deo.

Resp. Dist. mai. Motus voluntatis esset uniformior, si uniformitas motus spectatur quantum ad modum agendi, **Conc.** Si spectatur ex parte effectuum, **Neg. Contradist. min et Neg. cons.** Siquidem operans quo perfectius est; eo magis observat eundem modum in agendo, licet eius virtus extendatur ad plures effectus (3).

(1) QQ. DD. De ver. loc. cit. ad 4.

(2) QQ. DD. De malo, q. 6, a. unic. ad 17.

(3) Cf. S. THOM. QQ. DD. De malo, loc. cit. ad 14.

ARTICULUS V.

AN MOTIO DEI PRAEDETERMINET VOLUNTATEM AD UNUM.

QUAESTIO DETERMINATUR. Deus sua providentia sapientissime administrat ac gubernat omnes creaturas secundum naturas, quas ipsis largitus est in prima rerum effectione. Unde, sicut rebus diversas impertitus est naturas, ut essent multiplices et diversae similitudines divinae bonitatis in quantum bonae sunt; sic etiam in ipsis diversimode operatur secundum diversas earundem naturas, ut sint agentia actu, et imitentur divinam bonitatem in quantum communicant aliis suam bonitatem. Porro triplex potissimum distingui potest causarum secundarum genus, nempe substantiarum inanimatarum, substantiarum viventium expertium ratione, et substantiarum rationalium. Primae operantur dumtaxat transeunter per actionem, quae recipitur in subiecto ab agente diverso, ideoque non movent seipsas; secundae operantur etiam immanenter movendo seipsas, sed ita movent seipsas, ut motus earum sit ab ipsa natura determinatus ad unum; et consequenter non est in ipsis activum principium, quo eligant unum prae alio: tertiae demum ita seipsas movent, ut motus earum non sit a natura determinatus ad unum; sed inclinatio, qua flectuntur potius ad unum appetendum quam aliud, est in earum potestate, ideoque gaudent libero arbitrio. Quare Deus ita operatur in singulis substantiis, iuxta cuiusque naturas, ut primis communicet id quo fiant actu agentia et moveant alias; secundis ut moveant etiam seipsas; tertiis demum ut ita moveant seipsas, ut motus remaneat in earum potestate, et non sit a Deo determinatus ad unum; nam liberum arbitrium, iuxta S. Thomam, non invenitur in illis agentibus, quorum actiones non determinantur ab ipsis, sed a quibusdam aliis causis prioribus.

Quae cum ita sint, propositum problema quadantenus fuit solutum ex iis, quae superius disseruimus exponendo doctrinam S. Thomae circa operationem divinam in omni actione causarum secundarum, sive earum quae operantur ex necessitate naturae, sive earum quae operantur ex libera electione. Nam cum causa prima et universalis operetur in actione cuiuslibet agentis particularis secundum naturam rerum ab ipsa conditarum, ita agit in actione causarum naturalium, ut earum motus sit determinatus ad unum; et vicissim ita operatur in libera voluntate, ut eius actus non determinetur ad unum a principio extrinseco; sed inclinatio et determinatio motus sit ab ipsa voluntate, quae sub influxu divino potestatem retinet agendi vel non agendi, agendi hoc vel illud, idest se determinandi ad actum; et sic propius accedit ad perfectionem primi activi quod est maxime indetermina-

tum per modum actus et perfectionis, et non per modum imperfectionis et potentiae. Unde inter causam primam libere agentem independenter a quolibet exteriori principio, et causas secundas, quae agunt necessario et ab exteriori agente determinantur ad unum, medium locum tenet causa secunda libere agens, seu voluntas creata, quae in sua operatione subditur actioni agentis universalis, a quo non determinatur ad unum, sed a quo accipit id quo ipsa determinat seipsam ad unum; cum omnis perfectio participata sit a primo principio omnis entitatis et perfectionis. Unde, sicut vere dicitur voluntas creata habere a Deo perfectionem illam, qua ipsa est domina sui actus, et determinat seipsam potius ad hoc quam ad illud; ita falso admodum diceretur eadem voluntas determinari ad unum a Deo, quia in hac hypothesi acciperet et non acciperet a Deo perfectionem agentis liberi.

Cum haec doctrina non sit ita facilis captu intellectuque, non erit inutile iterum huc transferre verba S. Thomae superius recitata, quae omnino accommodata sunt ad illustrandam aperiendamque rem per se satis absconditam. Ait enim: « Ad providentiam divinam non pertinet naturam rerum corrumpere, sed servare. Unde omnia movet secundum eorum conditionem; ita quod ex causis necessariis per motionem divinam sequuntur effectus ex necessitate; ex causis autem contingentibus sequuntur effectus contingentes. Quia igitur *voluntas est activum principium non determinatum ad unum, sed indifferenter se habens ad multa*; sic Deus ipsam movet, quod non ex necessitate ad unum determinat, sed remanet motus eius contingens et non necessarius, nisi in his ad quae naturaliter movetur » (1). Unde si quis dicit, Deum determinare ad unum, sed non ex necessitate, propositio potest habere duplicem ancipitemque sensum; vel enim significat, actionem divinam determinantem creaturam ad unum non esse necessariam; et tunc affirmat, Deum libere agere in operationibus creaturarum, quod est verissimum, sed nihil confert ad discernendum, an operatio creaturae sit libera vel necessaria; vel potest significare, actionem creaturae a Deo determinatam ad unum non esse necessariam; et hoc est falsum et sibi ipsi repugnans, cum ad rationem actionis liberae requiratur, iuxta recta philosophandi principia et ipsum S. Thomam, ut motus voluntatis determinetur ad unum ab ipsa voluntate, et non ab aliquo exteriori principio, neque a prioribus causis.

Hic autem ne misceantur quaestiones plane differentes, monemus, in praesenti controversia non disputari, utrum et quomodo motio seu actio Dei in operationibus agentium particularium dicenda est prior actione creaturarum; sed illud dumtaxat inquirimus, utrum in operationibus liberis creaturarum admittenda sit aliqua motio seu actio ex parte Dei, quae liberam voluntatem ad unum determinet, quae motio

(1) 1-2^{ae}, q. 10, a. 4.

a suis fautoribus vulgo dici solet *praedeterminatio physica*. Problemati sic definito satisfacimus sequenti propositione.

PROPOSITIO.

In liberis creaturarum operationibus admitti nequit ex parte Dei motio aliqua ad unum determinans, quae vulgo dici solet praedeterminatio physica, quaeque immerito attribuitur Doctori Angelico (1).

Prob. 1.^a pars, in qua demonstranda parum immorabimur, cum in ipsa expositione quaestionis a nobis iam indicata sint argumenta quae rem suadent. Possumus tamen hoc pacto argumentari. De ratione liberae electionis est, ut voluntas habeat dominium sui actus, idest potestatem se determinandi potius ad unum quam ad alterum. Atqui voluntas determinata ad unum per actionem extrinseci agentis seu causae primae, quae ipsam physice praedeterminat potius ad hoc quam ad illud, non habet in sua potestate velle vel non velle, velle hoc vel velle illud. Ergo actio Dei in liberis creaturarum operationibus non potest esse motio physice praedeterminans ad unum. Propositio maior evidens est; nam si voluntati integrum non esset inflectere motum seu operationem suam ad hoc potius quam ad illud, tunc non nisi inepte diceretur eligere, cum electio sit praeceptio unius prae alio, quod poterat accipi. Propositio minor est aequae perspicua, eo quod si voluntas est a causa priori et a principio extrinseco determinata ad unum, determinatio actus non est amplius in sua potestate; nam determinatio causata et procedens a voluntate, evidenter subaudit, actum non esse determinatum a causa priori et independenter ab ipsa; secus voluntas dicenda esset, habere potestatem determinandi ad unum inclinationem et motum a priori causa et ab alio determinatum. Unde, posita ex parte Dei physica praedeterminatione, quae, iuxta eius assertores, ex propria essentia et ab intrinseco est efficax independenter a quolibet creato consensu, voluntas humana minime dici poterit cum S. Thoma *activum principium non determinatum ad unum, sed indifferenter se habens ad multa*.

Confir. Nostra argumentandi ratio illustrior clariorque evadet, si quaeramus ab aliquo praedeterminationis physicae patrono, utrum homo praedeterminatus ad homicidium possit illud vitare. Ad hanc quae-

(1) De hac re conferatur S. THOMAS, locis mox citandis in probatione secundae partis statuae propositionis; cf. etiam Opusc. ab Em. Cardinali Josepho Pecci exaratum circa sententiam S. Thomae de influxu Dei in operationes creaturarum rationalium.

stionem responderi solet adhibita hac distinctione. In sensu composito, *Neg.* In sensu diviso, *Conc.* Insuper responsio illustrari solet hoc exemplo. Qui libere sedet non potest ambulare in sensu composito sessionis; potest autem in sensu diviso; sic praedeterminatus non potest dissentire in sensu composito, potest autem in sensu diviso.

Haec distinctio sensus compositi et sensus divisi, seu aliis verbis necessitatis consequentiae et necessitatis consequentis applicata praesenti materiae nodum nullo modo solvit. Siquidem, tunc necessitas consequens sensum compositum componi potest cum libertate, quando illud in cuius sensu composito actus evadit necessarius, est in potestate voluntatis. Iam vero praedeterminatio physica nullo modo est subiecta dominio voluntatis nostrae. Hoc liquet ipso exemplo a fautoribus praedeterminationis allato. Nam ratio cur libere sedens dicitur non posse deambulare in sensu composito sessionis, posse autem in sensu diviso, ex eo est, quod libere sedens sese determinavit ad sedendum retinens in se potestatem deambulandi; et tunc recte dicitur non posse deambulare in sensu composito sessionis, nam si sedet non deambulat, et si deambulat non sedet; posse autem in sensu diviso; quia sicut se determinavit ad sedendum, ita poterit se determinare ad ambulandum. Verum si eget determinari ab altero ad ambulandum in sensu diviso sessionis, tunc recte dicendus est *non posse non deambulare* in sensu diviso sessionis, non autem *posse deambulare*. Sic praedeterminatus ad actionem homicidii non poterit vitare homicidium in sensu composito praedeterminationis, et in sensu diviso *non poterit non vitare*, idest necessario vitabit, quod est contra rationem agentis liberi.

Arg. 2.um, quod efficitur ex hoc principio. Omnis suppositio antecedens, connexa cum effectu, et non subiecta dominio voluntatis consistere nequit cum actu libero. Atqui motio Dei determinans ad unum est suppositio antecedens, connexa cum effectu, et non subiecta dominio voluntatis. Ergo in actibus liberis creaturarum nequit admitti actio Dei physice praedeterminans voluntatem ad unum. Cum hoc argumentum non differat a priori, nisi quoad formam, non est cur in eo enucleando ulterius immoremur.

Prob. 2.^a pars, nimirum immerito attribui S. Thomae doctrinam, quae tuetur, liberas creaturarum operationes esse per actionem divinam praedeterminatas ad unum. Licet a nobis hoc in superioribus demonstratum sit, citando varia loca Doctoris Angelici, quae non solum non possunt componi cum memorata opinione, verum etiam affirmant directe oppositum; nihilominus non erit supervacaneum, quaedam ex illis locis seligere et sub unico conspectu hic proponere, ut prudens lector possit, cognita causa, aequum iudicium de re, quae in controversiam venit, ex se proferre. En aliqua testimonia in ordinem exacta:

1.º « Ipsa potentia voluntatis quantum in se est, indifferens est ad plura, sed quod determinate exeat in hunc actum vel illum *non est ab alio determinante, sed ab ipsa voluntate* » (1).

2.º « Haec est differentia in agentibus, quia quaedam determinant sibi finem et actum in finem illum, quaedam vero non: nec aliquod agens finem sibi praestituere potest, nisi rationem finis cognoscat, et ordinem eius quod est ad finem ipsum, quod solum in habentibus intellectum est; et inde est quod iudicium de actione propria est solum in habentibus intellectum, quasi in potestate eorum constitutum sit eligere hanc actionem vel illam; unde et dominium sui actus habere dicuntur: et propter hoc *in solis intellectum habentibus, liberum arbitrium invenitur, non autem in illis, quorum actiones non determinantur ab ipsis agentibus, sed a quibusdam aliis causis prioribus* » (2).

3.º « Voluntas non potest in oppositum eius ad quod ex divina impressione determinatur, scilicet in oppositum finis ultimi. Potest autem in oppositum eorum, *quae ipsa sibi determinat*, sicut sunt ea quae ordinantur in finem ultimum, quorum electio ad ipsam pertinet » (3).

4.º « Voluntas dicitur habere dominium sui actus, non per exclusionem causae primae, sed quia causa prima non ita agit in voluntate, ut eam de necessitate ad unum determinet, sicut determinat naturam, *et ideo determinatio actus relinquitur in potestate rationis et voluntatis* » (4).

5.º « Quanto aliqua natura est Deo propinquior, tanto expressior in ea divinae dignitatis similitudo invenitur. Hoc autem ad divinam dignitatem pertinet, ut omnia moveat et inclinet et dirigat, ipse a nullo alio motus vel inclinatus vel directus. Unde *quanto aliqua natura est Deo vicinior, tanto minus ab eo inclinatur, et magis nata est seipsam inclinare*... Natura rationalis, quae est Deo vicinissima, non solum habet inclinationem in aliquid, sicut habent inanimata; nec solum movens hanc inclinationem quasi aliunde eis determinatam, sicut natura sensibilis; sed ultra hoc habet in potestate ipsam inclinationem, ut non sit ei necessarium inclinari ad appetibile apprehensum, sed possit inclinari vel non inclinari; *et sic ipsa inclinatio non determinatur ei ab alio, sed a seipsa* » (5).

6.º « Dominium quod habet voluntas supra suos actus per quod in eius est potestate velle vel non velle, *excludit determinationem virtutis ad unum*, et molestiam (al. violentiam) causae exterius agentis. Non autem excludit influentiam superioris causae, a qua est ei esse

(1) 2 *Sent.* Dist. 39, q. 1, a. 1.

(2) 2 *Sent.* Dist. 25, q. 1, a. 1.

(3) 4 *Sent.* Dist. 49, q. 1, a. 3 ad 1.

(4) *QQ. DD. De pot.* q. 3, a. 7 ad 13.

(5) *QQ. DD. De ver.* q. 22, a. 4.

et operari; et sic remanet causalitas in causa prima, quae Deus est respectu motuum voluntatis, ut sic Deus seipsum cognoscendo, huiusmodi cognoscere possit » (1).

7.º « Quia voluntas est activum principium non determinatum ad unum, sed indifferenter se habens ad multa, sic Deus ipsam movet, quod non ex necessitate ad unum determinet, sed remanet motus eius contingens et non necessarius » (2).

Testimonia declarantur. Iuxta S. Thomam 1), posito quocumque divino influxu, voluntas non est magis determinata ad ponendum quam ad non ponendum actum; nam ait: Non est obligata ad alteram partem contradictionis. 2) Deus non ita agit in voluntate, ut eam de necessitate determinet ad unum; nam ait: Determinatio actus relinquatur in potestate rationis et voluntatis. 3) Inclinatio naturae rationalis ad bonum apprehensum non determinatur ei ab alio, sed a seipsa. 4) Agentia quorum actus ab alio determinantur, non habent liberum arbitrium; nam ait: Liberum arbitrium non invenitur in illis, quorum actiones non determinantur ab ipsis agentibus. Haec et plura alia satis manifestant, quam longe sit doctrina S. Thomae a sententia eorum, qui physicam praedeterminationem defendunt; nam ipsi dicunt, vi praedeterminationis voluntatem nostram esse ad unum determinatam: S. Thomas asserit, non esse determinatam ad alteram partem contradictionis. Iidem docent, voluntatem utpote indifferentem esse ab alio determinandam, ut determinatum actum ponat: S. Thomas docet, voluntatem non habere ab alio determinante sed a seipsa, quod determinate exeat in hunc vel illum actum. Stat ergo id quod in propositione demonstrandum assumpsimus, nimirum doctrinam propugnantem physicam praedeterminationem ex parte Dei in operationibus liberis creaturarum immerito tribui S. Thomae.

FERRARIENSIS. Ad ea illustranda et confirmanda quae S. Thomas docet de divina operatione in actibus liberis voluntatis, non erit inutile afferre auctoritatem praestantissimorum Angelici Doctoris interpretum, Ferrariensis, et Caietani. Quorum primus evolvens ex doctrina Aquinatis, quomodo per Spiritum Sanctum agimur ad mandata Dei implenda, haec diserte tradit: « Ad huius evidentiam considerandum est primo, quod dicitur aliquid agi ad aliquid, quando ad aliquid agendum ab altero movetur. Et si quidem actio illa determinatur ab altero omnino, ita quod ipsum non sit indifferens ad agendum, sed agat praecise secundum inclinationem ab altero ad unum determinatam, sic dicitur simpliciter agi; sicut bruta animalia dicuntur agi, in quantum sunt eis operationes a natura determinatae ad unum. Si autem actio

(1) *Contra gent.* lib. I, cap. LXVIII.

(2) 1-2^{ae}, q. 10, a. 4.

non determinetur sibi ab altero, sed sic quidem moveatur ab altero, sive inclinetur ad agendum, quod tamen in potestate sua sit agere et non agere, sive agere hoc modo aut illo, tale dicitur agi non simpliciter, sed secundum quid; quia non determinatur sibi actio ab extrinseco ad unum, sed ipsum se determinat; sed tamen aliquantulum inclinatur ad agendum ab extrinseco. Quia ergo sic Spiritus Sanctus nos ad agendum inclinatur, quod libere tamen operamur et ex proprio arbitrio tamquam habentes in nostra potestate sequi aut non sequi Spiritus Sancti inclinationem et motionem, ideo dicimur ab ipso agi non simpliciter, sed secundum quid. Propter hoc dixit S. Thomas, quod per Spiritum Sanctum quodammodo agimur ad praecepta Dei implenda » (1).

CAIETANUS. Cum doctor Duns Scotus docuisset, contingentiam effectuum causarum secundarum immediate oriri ex hoc quod Deus liber sit in volendo tales effectus, ideoque nihil evenire contingenter in absurda hypothese quod Deus necessario ageret, etiamsi eius actio esset eiusdem naturae ac nunc est; Caietanus merito reprobavit hanc falsam lubricamque philosophandi rationem, et in ea refellenda non solum alienus est ab actione Dei determinativa ad unum liberae voluntatis; verum etiam affirmat, influxum et motionem divinam non esse praeiviam, sed cooperativam. En quomodo Caietanus ordine proponit et dissolvit duas rationes Scoti:

« Prima ratio et potissima quae movit Scotum, haec est: Causa movens, in quantum mota, si necessario movetur, necessario movet. Sed omnis causa secunda est movens, in quantum mota a prima. Ergo si necessario movetur, necessario movet... Et probatur minor, quia nulla causa secunda agit aliquid, nisi in virtute primae ».

Huic rationi sic occurrit Caietanus: « Ad primam rationem Scoti multipliciter responderi potest. Primo distinguendo ly *mota* seu ly *movetur*. Dupliciter enim contingit, secundam causam moveri a prima: uno modo, *motione praevia propriae actioni*, sicut baculus movet lapidem motus a manu; alio modo *motione cooperativa intrinsece propriae actioni*. Et quidquid sit de maiore in primo sensu; in secundo tamen est falsa, in quo tantum verificatur minor. Non enim oportet, cum aliquis vult aliquid, seu cum sol illuminat, primam causam *praevia motione cooperari*, sed sufficit et exigitur, eam intrinsece cooperari tali electioni vel illuminationi; et hoc quia cooperatio in unoquoque est secundum naturam uniuscuiusque; sic enim disponit omnia suaviter. Unde sive necessario sive libere cooperetur Deus; nihilominus creata voluntas libere utitur illa cooperatione. Secundo distinguendo ly *in quantum mota*, quoniam potest denotare causam praecisam, et potest denotare concausam. Et si quidem denotat causam praecisam, minor est falsa;

(1) FERRARIEN. *Com. in Sum. contra gent.* lib. IV, cap. XXII.